

Az uralkodói reprezentáció utolsó felvonása: a Habsburg-dinasztia funerális ceremóniája

Megjelent: <https://ujkor.hu/content/az-uralkodoi-reprezentacio-utolso-felvonasa-a-habsburg-dinasztia-funeralis-ceremoniaja>

A közismert maxima szerint semmi sem állandó, csupán a változás maga – kivéve az emberi élet végessége. A halál olyan változatlan – megváltoztathatatlan – természeti, élettani tényező, mely az emberi kultúra több évezredes fejlődését nem csupán végigkísérte, hanem folyamatosan befolyásolta azt és áthatja ma is. Az egész életet meghatározza annak tudata, hogy az embernek egyszer örökre le kell hunynia a szemét. A halálhoz azonban egy nagyon fontos társadalmi szokás, a temetés is hozzá tartozik. A legtöbb ember vágyik arra, hogy halála után megfelelő végtisztességben részesüljön. Akárcsak a múltban, napjainkban is igény van arra, hogy sor kerüljön egy olyan szertartásra, amelynek a keretein belül az elhunyttól búcsút tudnak venni a rokonok, a hozzátartozók, a barátok és ismerősök. E ceremóniának elsősorban szimbolikus, immateriális jelentősége van, ugyanis materiális értelemben voltaképp nincs másról szó, mint az elhunyt földi maradványainak végső nyugalomra helyezéséről. A temetés azonban sokkal inkább a halott személyétől, mint pusztán élettelen testétől való búcsút jelenti, amely a gyász időszakában elősegíti a megnyugvást azok számára, akik az elhunyt távozását az élők sorából fájdalomként élik meg. E szertartás ad lehetőséget arra, hogy azok a személyek is megváljanak a halottól, akik utolsó perceiben nem lehettek mellette.

A temetés, mint a reprezentáció ceremoniális eszközének elméleti kérdései

Bár egy társadalom életében hajdan és ma is túlnyomórészt privát temetésekre kerül sor, időről-időre előfordul, hogy bizonyos állami tisztviselők, közéleti személyek halálát nyilvános temetések követik, amelyeknél az egybegyűlteket száma a több százat, ezret is elérheti. Az uralkodók végső nyugalomra helyezése ezek közé tartozik. Az emberi közösségek vezetői, elöljárói a történelem folyamán a világ egyes kultúrái közötti különbségektől függetlenül megkülönböztetett tiszteletben részesültek a társadalom többi tagjához képest nem csupán életük során, hanem haláluk kapcsán is. A kora-újkorban, a 17. század elejétől fogva kibontakozó kulturális paradigmaváltás, azaz a barokk hatására lényeges változáson ment át az uralkodó köré épülő kultusz, megjelent és alapvető céllá vált a reprezentáció eszméje. Az államfők élete fényűző tündérmesévé, mintegy színdarabbá változott, amelyben az első felvonást a születés, az utolsót pedig a halál és a temetés jelentette. A temetés ettől kezdve nem pusztán keresztény liturgia volt, hanem az uralkodói reprezentáció elválaszthatatlan része, egyik utolsó stációja, melyben ötvöződött a gyász és az elhunyt glorifikálása, felmagasztalása. A földi élet lezárultával a megboldogult bevonult az Elysiumba, ahol dicső ősei között elfoglalta méltó helyét. Bár az utóbbi gondolat lírainak tűnik, mégis híven tükrözi azt a szemléletmódot, amely a barokk uralkodókat vezérelte temetési ceremóniájuk tervezése, megalkotása során. VI. Károly, a „Napcsászár” például egy feljegyzés szerint temetését olyan csodálatos ünnepélynek tartotta, hogy legszívesebben maga is a koporsója mögött vonult volna.

Az uralkodók szándéka a temetéssel, mint a reprezentáció ceremoniális eszközével elsősorban az volt, hogy életükről, regnálásukról végső nyugalomra helyezésük előtt még egyszer, utoljára nyilvánosan megemlékezzenek, s így zárják le pompás, teátrális életüket. Ahogy arra Kökényesi Zsolt kora-újkor kutató történész is utalt már, az uralkodók halála nem az uralkodócsalád magánügye, hanem határozottan közügy volt, amit a temetés folyamata, különösen a nyilvános ravatal és végül maga a temetési menet (lat. pompa funebris) is kifejezésre juttatott. E stációk azt a célt szolgálták, hogy a nép, elsősorban Bécs lakossága, az

állam vezető tisztségviselői, illetve az udvari „állam” képviselői és a Monarchia arisztokráciája jelenlétükkel búcsút tudjanak venni az államfőtől. Ugyanakkor a temetési menet fontos résztvevője volt a trónörökös is, aminek köszönhetően széles nyilvánosság előtt már a koronázás előtt egyértelművé vált a következő uralkodó személye. Ez elősegítette a zökkenőmentes hatalmváltást – bár ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy ebben az időszakban már egyáltalán nem fordultak elő hatalmi harcok a trón körül a Habsburg Monarchián belül, így a temetési szertartás e szegmense messzemenően szimbolikus jelentőséggel bírt. A temetés tehát a halotról való megemlékezés mellett a hatalmi kontinuitás kifejezőeszköze volt. Mindezt Kökényesi találóan a „le roi est mort, vive le roi” („a király meghalt, éljen a király”) francia szállóigével szemléltette.

Az uralkodói reprezentáció két oldala

A cikk ezen pontján érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy – bár a cím a temetést a reprezentáció utolsó felvonásának titulálja – a halál az uralkodói reprezentáció csupán egyik, az „élő” oldalának vetett véget, azaz amelyet az uralkodó életében fejtettek ki, s amely dinamikusan alakult a trónon töltött évek múlásával. Miután azonban az uralkodó kilehelte lelkét, vele együtt a reprezentáció is bizonyos értelemben „sírba szállt”, megszakadt, hiszen aktív alakítására a reprezentáció alanya hiányában többé nem kerülhetett sor. Bár az eddig megjelent és elérhető hazai szakirodalomban hasonló nézet egyelőre nem fordult elő, mégis rá kell mutatni arra, hogy a barokk főurak és fejedelmek reprezentációjuk időbeli dimenzióját nem korlátozták saját életük tartamára, hanem tudatosan igyekeztek maguk köré olyan kultuszt építeni, amely azután is fennmarad és továbbra is betölti eredeti társadalmi funkcióját, hogy ők már a másvilágra szenderültek. Megítélésüket, emlékezetüket nem bízták vakon az utókorra, hanem irányt szabtak a következő generációk számára, hogy milyen formában, tartalommal emlékezzenek rájuk. E kultusz különböző szegmensei, amelyek az uralkodó személyét, erényeit és tetteit, végső soron egész életét és uralkodását magasztalták és halhatatlanságát garantálták az utókor számára, a funerális ceremóniában is tetten érhetők voltak, mi több, a szertartás szerves és elválaszthatatlan részét képezték. Nagyon fontos tehát, hogy a funerális ceremónia az ún. „posztumusz” reprezentáció részét képezte, ami egy valós és ugyanolyan tudatos tevékenység volt, mint az uralkodó élete során megvalósult és pontosan megtervezett imázs-építés. Remekül alátámasztja a post mortem reprezentáció létezését az a tény, hogy az uralkodók már haláluk előtt évekkal, ritkábban – például Mária Terézia esetében – évtizedekkel haláluk előtt elkészíttették sírjukat, amelyeket személyesen is szemügyre vettek.

Az „élő” és „posztumusz” reprezentáció kifejezetten a barokk uralkodók szubkultúrájának sajátosságaként értékelhető. Érdemes kiemelni továbbá, hogy a reprezentáció utóbbi típusa bizonyos értelemben máig hat, annak ellenére, hogy külön diszciplína – a történettudomány – fejlődött ki a múlt értelmezésére, ami magában foglalja az egyes államfőknek a különböző régiók történetében játszott szerepének minősítését is. A múlt értékelése természetesen áthágja az évszázadokkal ezelőtti reprezentáció által megszabott kereteket a reprezentáció alanyát, azaz az uralkodót érintő kritikát illetően. Hozzá kell tenni viszont azt, hogy bár a reprezentáció – amely e kontextusban az elhunytól a közemlékezetben kialakított képet jelenti – évszázadok múltán már nem a köztudatban él tovább, a „posztumusz” reprezentáció annak materiális örökségében, többek között a díszszarkofágokban és szobrokban, domborművekben mégis fennmaradt és az az üzenet, amely bennük megtestesül, mai napig változatlanul kiolvasható. Ebben az értelemben az uralkodó személyének és tetteinek dicsőítése halála óta folyamatos. Számos szimbólum található e műemlékeken, amelyek ismerete ma már kevésbé

olyan evidens, mint a 18. századi társadalom felsőbb, művelt rétegeiben, így némileg nehezebb pontosan visszafejteni azt, hogy a szarkofágot készítő művészek és a megrendelő az egyes motívumokkal milyen üzenetet kívántak közvetíteni, azaz mi volt a reprezentáció tartalma. A díszszarkofágok egyébként arról is érdekes információt nyújtanak számunkra, hogy a megrendelő saját maga mit tartott életé, uralkodók esetében regnálása legfontosabb eseményeinek, stációjának. A díszszarkofágokra, mint a „posztumusz” reprezentáció elsődleges eszközeire kiváló és egyedülálló példákat a bécsi Kapucinusok Kriptájában találhatunk, amelyek vizsgálata nem jelen, hanem egy később megjelenő, önálló cikk célja.

Az elmúlt évszázadok során is akadtak, ma szintén vannak és mindig lesznek olyan művelt elmék, akik a megfelelő ismeretanyaggal a kezükben őrizni fogják, illetve tovább adják a későbbi generációk számára az uralkodói, főúri reprezentáció üzenetét. Jelen cikk e tudás megőrzéséhez és továbbörökítéséhez igyekszik hozzájárulni újabb adalékokkal. A kora-újkorai uralkodók halál köré épülő reprezentációja azonban rendkívül széles téma, amelynek valamennyi szegmense önmagában megér egy misét. Jelen kézirat arra szorítkozik, hogy a lehető legtöbb részleten, érdekességen keresztül mutassa be az osztrák Habsburgok alaposan szabályozott, szerfelett pazar funerális – temetési – ceremóniáját különös tekintettel annak 18. századi sajátosságaira, mely remek képet fest a barokk főúri társadalomnak a halálhoz való viszonyulásáról, és kidomborítja a szertartás reprezentatív jellegét, tulajdonságait – természetesen a tudományos cikk műfaja által szabott keretek között. A dinasztia elhunyt tagjának temetése 4+1 stációra osztható: (0. Átmeneti ravatal a halottas ágyon), 1. Boncolás, 2. Hivatalos ravatal, 3. Gyászmenet, 4. Végso nyugalomra helyezés a bécsi Kapucinusok Kriptájában. A cikk ezen felosztást alapul véve tárgyalja a ceremóniát, mely folyamatának rekonstruálásához, részleteinek vázolásához a rendelkezésre álló szakirodalom megfelelő kiindulási alapot nyújt, azonban az itt-ott adódó, tisztázatlan kérdések megválaszolásához ikonográfiai forrásokra és különösen az 1812 körül keletkezett bécsi udvari etikett-szabálykönyvre is szükség van.

Utolsó hetek, napok, a halál és a ravatal

A Habsburg-uralkodók halála túlnyomórészt természetes módon következett be, ritkábban időskori végelegyengülésre, gyakrabban valamilyen megbetegedésre visszavezethetőleg. Utolsó heteikben az udvari orvos szinte állandó látogatójuk volt, aki az orvostudomány fokozatos fejlődésével egyre pontosabban előre tudta jelezni a napról-napra, óráról-órára közeledő halál várható időpontját a családtagoknak, s magának Őfelségének is. A dinasztia hozzátartozóinak, különösen az uralkodó gyermekeinek – legalábbis azoknak, akik nem távoli udvarokban éltek – így lehetőségük nyílt arra, hogy a császárvárosba utazzanak, s édesanyjuk/édesapjuk közelében maradjanak az utolsó pillanatig; a haldoklónak pedig arra, hogy búcsúleveleket írjon, gondoskodjon barátai, szerettei megélhetéséről, elvégre

„...mindenki tartozik a személyét hűségesen szolgálókról halála után is gondoskodni...” (Molitor, 1987, 397)

– írta II. József császár halála előtt nem sokkal, 1790. február 20-a körül. E morális konvenciónak köszönhetően gyakran busás, több ezer, tízezer forintba rúgó egyszeri pénzbeli juttatás ütötte néhány udvaronc markát, sőt ritkább esetben a haldokló a hozzá különösen közel álló személyek számára évjáradékra való jogosultságot alapított, mely szólhatott határozott vagy határozatlan időre. Mindez természetesen jelentős terhet rótt az egyébként is folyamatos adósságokkal és pénzhiánnyal küzdő kincstár számára, hiszen e juttatásokat többnyire az állam

állta udvari – azaz közvetetten állami – szolgálat címén. Ez arra az évszázadokon keresztül élő filozófiára vezethető vissza, hogy az uralkodó iránt tanúsított hűség és erőfeszítés expressis verbis egyet jelentett az állam iránti hűséggel. Az állam érdekei ugyanis az első, monarchiákat felváltó köztársaságok megjelenéséig alapvetően egybeestek az államfő érdekeivel, ez volt a lényege a „l'état, c'est moi” („az állam én vagyok”) francia szállóigével fémjelzett, s gyakran abszolút monarchiának nevezett barokk állam-modellnek. Az sem volt viszont kizárt, hogy az uralkodó a saját magánpénztárából fizesse ki e kegydíjakat. E személyre szóló pénzbeli juttatások eredetének, vagyonjogi helyzetének és elméleti kérdéseinek vizsgálata azonban e cikknek nem feladata.

Visszatérve a haldokló utolsó heteinek, napjainak eseményeire, a hozzátartozóknak, barátoknak írt búcsúlevelek mellett – amennyiben az uralkodó állt Hádész kapujában – előfordult, hogy a haldokló tollba mondta politikai végakarátát is. A vagyonjogi kérdéseket rendező végrendeletüket értelemszerűen nem a halottas ágyukon készítették el, hiszen az lényegesen hosszabb folyamat és komplexebb kérdéskör volt, mint az életük utolsó politikai tartalmú megnyilvánulásait, kívánságait tartalmazó politikai végakarát megírása. Utóbbi ráadásul nem is feltétlenül bírt jogi kötőerővel, hanem csupán például intelmeket tartalmazott a trónörökös számára vagy összegezte a haldokló uralkodásának tapasztalatait. Néhány családtag esetében a halál körülményei nem adtak lehetőséget méltóságteljes búcsúra – említés szintjén gondoljunk Erzsébet császárné (Sisi) vagy Ferenc Ferdinánd, az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösének, illetve I. (Lotaringiai) Ferenc német-római császár váratlan halálára.

Előrelátható halálesetnél azonban a halottas ágy körül az utolsó napokban rendszerint összegyűltek a családtagok és az udvar magasrangú tisztviselői, illetve a haldokló háziorvosa. Természetesen a trónörökös is jelen volt a végső pillanatig, hogy búcsút vegyen az uralkodótól, azaz elődjétől. Mindez nem egyéni döntés kérdése volt, a protokoll ugyanis szigorúan előírta, hogy bizonyos személyeknek saját szemükkel kell meggyőződniük arról, hogy valóban a regnáló államfő hunyt el, illetve tanúsítaniuk kellett, hogy idegenkezűség nem merült fel az uralkodó halála kapcsán. A halált közvetlenül megelőző pillanatok Mária Terézia esete alapján remekül szemléltethetők. A császárné 1780. november 29-én kizárólag az udvarban tartózkodó fiai, II. József császár és Miksa főherceg számára engedte meg, hogy utolsó óráiban vele legyenek, lányainak nem. Úgy gondolta, nem nőknek való látvány a haldoklása. Érdekességgént említésre méltó, hogy egy forrás szerint Mária Terézia előre megegyezett az orvosával, hogy amennyiben a szakember úgy ítéli meg, hogy a halál hamarosan bekövetkezik, meg fogja kérdezni a császárnétól, hogy kér-e egy pohár limonádét. Arra eddig nem találtak a kutatók bizonyítékot, hogy e kérdésre valóban sor került-e vagy sem, sőt valószínűbbnek tűnik, hogy nem, tekintettel a lentebb olvasható dialógusra, melyet viszont több forrás is megerősít. A Mária Terézia halála körüli percekéről még 1780-ban posztumusz festmény készült, amelyet a haláleset körülményeit tartalmazó különböző feljegyzések alapján néhány pontatlanságtól eltekintve hitelesnek fogadhatunk el. E képen a karosszékekben ülő, 15 éve elhunyt férje hálóköntösét viselő császárné mellett fia, II. József császár térdel. Este 9 óra körül József számára feltűnt, hogy a császárné kényelmetlenül fekszik. Az anya és fia között folyt utolsó beszélgetés szerencsére fennmaradt az utókor számára, s a császárné utolsó szavait követően kilehelte lelkét:

[II. József]: „Felséged rosszul fekszik.”

[Mária Terézia]: „Ahhoz elég jól, hogy meghaljak.” (Barta, 1988: 223.)

A boncolás és bebalzsamozás, majd a ravatal(ok)

Mielőtt a dinasztia elhunyt tagját felboncolták és bebalzsamozták volna, rövid időre a halálos ágyon ravatalozták fel őt. Ekkor a köznép még nem, csupán a családtagok búcsúzhattak el tőle, s itt még át sem öltöztették a halottat, hanem abban az állapotban hagyták, ahogyan kilehelte lelkét. II. József halottas ágyán rendezett ravataláról egyik látogatója például úgy nyilatkozott, hogy az rendkívül szegényes, már-már a paraszti világot idézően egyszerű volt, alig pár gyertya égett az elhunyt császár ágya körül. Érdekesség, hogy a halottas ágyán fekvő Ferenc Józsefről fényképet készítettek, mely mai napig fennmaradt és bárki számára megtekinthető az interneten. E rövid, privát ravatalt követően a halottat elszállították a boncolásra. A Habsburgoknál elterjedt szokás volt, hogy a halott szívét és belső szerveit eltávolították, s a császárváros különböző pontjain helyezték el. A szíveket tartalmazó urnák nagyrészt a bécsi Ágoston-rendiek templomában, a Loreto-kápolna mögött fekvő ún. Szívkriptában találhatók, a belső szerveket tartalmazó 56 urnát a Szent István-dóm alatt fekvő Herceg-kriptában őrzik (ezeken kívül még 6 darab szívurna nyugszik itt). Az ún. „szétválasztott temetés” (getrennte Bestattung) választható procedúra volt, a Habsburgok többségét – köztük VI. Károlyt, Lotaringiai Ferencet és Mária Teréziát – így helyezték örök nyugalomra, II. József és Ferenc József viszont például lemondott róla.

A boncolás után a halottat uralkodók esetén a bécsi Hofburg első emeletén, a császári lakosztály előtt elhelyezkedő, fekete leplekkel borított Lovagteremben, az alacsonyabb rangú családtagokat a palota valamelyik kápolnájában ravatalozták fel. Természetesen akadt kivétel is: (Lotaringiai) I. Ferenc német-római császárt például először az innbrucki Hofburg dísztermében s később zárt koporsóval a bécsi Hofburg Lovagtermében ravatalozták fel. A külföldi szakirodalomban (Mark Hengerer, Waltraud Stangl) található olyan nézet, amely szerint Mária Teréziát a schönbrunni kastély kápolnájában ravatalozták fel. Ez az álláspont viszont több sebből vérzik és cáfolható, melynek kifejtésére terjedelmi okokból jelen cikk keretei között nincs lehetőség. A halottat, akinek az öltözete a barokk korban egy fekete köpenyből, sötét színű, fürtös parókából és ugyancsak fekete színű kalapból állt, a ravatalon egy fekete baldachinnal koronázott ágyra fektették. Kivételek az öltözet kapcsán ugyancsak akadtak. II. József volt az első a Habsburg-dinasztia történetében, akit egyszerű, fehér színű osztrák tábornagi egyenruhában, hosszúszerű fekete csizmával a lábán helyeztek végső nyugalomra. Példáját számos utódja követte, többek között I. Ferenc osztrák császár, illetve Ferenc József császár. Az elhunyt kezében rózsafüzért vagy egy egyszerű keresztet tartott. A koporsó körül több tucat gyertya mellett bársonypárnákon a német-római császári koronán kívül a Habsburg Monarchia valamennyi jelentősebb államához tartozó, s azt szimbolizáló korona – többek között az osztrák főhercegi korona (Erzherzogshut), a magyar Szent Korona és a Cseh Királyságot megtestesítő Szent Vencel korona –, illetőleg az elhunythoz kötődő érdemrendek rendjelei helyezkedtek el, pl. az Aranygyapjas Rend lánc, a katonai Mária Terézia Rend és a Szent István Rend nagykeresztje a szalaggal. A koporsó lábrészéhez rendszerint egy feszületet is állítottak. A holttest a ravatal során két vagy négy őrből álló, éjjel-nappal tartó fegyveres őrizetet is kapott. A 18. század második felétől kezdve e feladat ellátására a gárdistákat az Arciér-testőrségből, illetve az 1760-ban létrehozott Magyar Nemzeti Testőrség soraiból nevezték ki a paritás elvét szem előtt tartva. Érdekes megemlíteni, hogy a ravatalról, valamint magáról a halotról a 18. század elejétől kezdve festményt, vagy metszetet készítettek – az utókorra maradt alkotások I. Lipóttól Lotaringiai Ferencen át Ferenc Józsefig az uralkodócsalád számos tagját megörökítik. Molitor Ferenc történész II. Józsefről készített monográfiájában egy alkalommal említést tett egy, a bécsi Hofburgban, valószínűleg a Lipót-

szárnyban található helyiségről, amelyet ezekkel az alkotásokkal töltöttek meg. Ezt találóan a „holtak kabinetjének” nevezték el. A bárki számára látogatható ravatal három napig tartott, ezután a koporsót lezárták, ünnepélyesen kivitték a kápolnából és felrakták a hat ló vontatta halottas hintóra. Ekkor indult meg a temetési menet a Kapucinusok Kriptája felé.

A temetési menet

A Habsburg-uralkodók temetési menetéről nagyon kevés ikonográfiai forrás áll rendelkezésünkre. Szerencsére a szakirodalom, például Molitor Ferenc történész II. Józsefről szóló monográfiája megfelelő kiindulási alapot nyújt számunkra a temetési menet rekonstrukciójához. Molitor leírása alapján a menetet egy ezrednyi huszár vezette lóháton, a bécsi helyőrség katonái pedig sorfalat álltak. A huszárok mögött a klérus képviselői, a bécsi városi tanács tagjai és a bécsi egyetem vezetői, az udvari társadalom képviselői – a császári család néhány tagja, udvari méltóságviselők, a Monarchia érdemrendjeinek tagjai, kamarások, titkos tanácsosok, arisztokraták – vonultak. Kökényesi mindezt kiegészíti azzal, hogy a koporsót szállító hintót jobb oldalon hat Arciér-testőr, bal oldalon szintén hat magyar testőr kísérte, mögöttük további hat darab svájci gárdista haladt (e testőrséget viszont II. József az 1760-as évek második felében feloszlatta). A menet nagyjából egy órán át tartott, s a gyász mély csendjét gyászinduló törte meg.

Mikor a kapucinus templomhoz érkeztek, a Monarchia legmagasabb rangú tisztviselői harangszó mellett vállukra vették a koporsót, s a templom bejárata előtt megálltak. Itt került sor a híres „kopogtatási ceremóniára”. Itt a következő párbeszédre került sor a ceremóniamester és a kapucinus kolostor elöljárója között. Először a ceremóniamester háromszor kopogtatott a bejárati kapun. „Ki kér bebocsátást?” – kérdezte a gvárdián. „A megboldogult római császár/császárné, Magyarhon királya/királynéja, Csehország királya/királynéja, Ausztria főhercege/főhercegnője stb.” – válaszolta a ceremóniamester (a titulátúra természetesen mindig az elhunyt személy kilétéhez igazodott). „Nem ismerjük őt!” – válaszolta a szerzetes. A ceremóniamester ezután ismét, másodjára háromszor egymás után kopogtatott. A szerzetes másodszor is megkérdezte, hogy ki kér bebocsátást. A ceremóniamester ekkor a halott további címeit kezdte el sorolni, pl. az Aranygyapjas Rend, a katonai Mária Terézia Rend és a Szent István Rend nagymestere stb. A gvárdián ismét azt mondta, hogy nem ismerik őt. Végül harmadjára, újfent háromszor kopogtatott a ceremóniamester. A szerzetes kérdése változatlan volt. A ceremóniamester viszont ekkor csupán annyit válaszolt: „Egy halandó, bűnös ember”, címek és szociális rangok nélkül. „Így már beléphet!” – szólt a szerzetes. E teátrális párbeszédnek szimbolikus jelentősége volt, ugyanis valószínűleg azt volt hivatott demonstrálni, hogy a halálban mindenki egyenlő, társadalmi rangtól függetlenül mindenkinek véget ér egyszer az élete. A párbeszédet követően a templom kapui megnyíltak. A templom falai ekkor fekete kárpitokkal voltak borítva. Itt került sor a halott beszentelésére Bécs püspöke által. E procedúra után vitték le a koporsót a kriptába, ahol még egyszer, utoljára felnyitották. „Felismeritek?” – kérdezte a ceremóniamester a kolostor elöljáróját. „Felismerjük, s őrizetünkre át vesszük” – válaszolta a szerzetes. Ekkor végleg lezárták a koporsót, s annak egyik kulcsa a kolostor elöljárójánál, a másik a ceremóniamesternél maradt. Ezzel ért véget a temetési szertartás.

Záró gondolatok

Jelen cikk arra vállalkozott, hogy bemutassa az osztrák Habsburg-dinasztia temetési ceremóniájának főbb csapásvonalait, stációit, kidomborítva azok 18. századi sajátosságait,

mindenekelőtt az egész szertartásnak az uralkodói reprezentációban betöltött szerepét. A fent rögzítettek alapján kétség sem férhet ahhoz, hogy a Habsburgok végső nyugalomra helyezése legalább annyira részletesen szabályozott eseménysorozat volt, mint életük valamennyi napja. Mai szemmel egy ilyen teátrális procedúra, amelyet bátran „életre kelt allegóriának” nevezhetünk, felesleges erőfeszítésnek tűnhet, hiszen az elhunyt már úgy sem láthatta saját temetését. E szertartás azonban a barokk uralkodók érájában nem pusztán a halott élettelen testétől való búcsút jelentette, hanem az uralkodócsalád és a Monarchia népének gyászán túl magán viselte az elhunyt glorifikálásának, dicsőítésének jegyeit is, s így államfők esetében vitathatatlanul az uralkodói reprezentáció eszköztárának fontos részét képezte. Határozottan az elhunyttal szembeni abszolúcióként, végtisztességgként tekinthetünk rá ma s tekintettek rá hajdan is, amely megfelelően igazodott a megboldogult rangjához, életviteléhez, életfelfogásához. Végszó gyanánt azonban a szerző fel szeretné hívni az Olvasó figyelmét arra, hogy jelen kézirat az osztrák Habsburgok halál köré épülő reprezentációjának csupán egyik szegmense fölött tett szemlét, s a posztumusz reprezentáció további eszközeinek feldolgozása későbbi szakcikknek tárgyát képezi.

Molnár Dániel

Felhasznált irodalom:

Ifj. [Barta János](#): Mária Terézia. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.

Carl Heitzenknecht: [Die Familien-Gruft des allerdurchlauchtigsten Kaiserhauses Habsburg-Lothringen, seit dem Jahre 1618 bis auf die neueste Zeit des Jahres 1865 bei den P.P. Kapuzinern in Wien](#). Wien, 1865.

Mark Hengerer: The Funerals of the Habsburg Emperors in the Eighteenth Century. In: Michael Schaich (ed.): [Monarchy and Religion: The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe](#). University Press, Oxford, 2007, 367–394.

Franz Herre: Mária Terézia. Magyar Könyvklub, Budapest, 2001.

Anton Kerschbaumer: [Die Grabstätten der Habsburger. Selbstverlag des Verfassers](#), Druck von Wilhelm Köhler, Wien, 1878.

Kökényesi Zsolt: [Az udvar vonzásában. A magyar arisztokrácia integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 között](#). Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2016.

Maria Theresia und ihre Zeit. Zur 200. Wiederkehr des Todestages. Residenz Verlag, Salzburg-Wien.

Molitor Ferenc: II. József, a császári Don Quijote. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.

Báró [Nyáry Albert](#): A bécsi udvar a XVII. század végén. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1912.

Prunkfahrzeuge des Wiener Kaiserhofes. KHM-Museumsverband, Wien, 2020.

Karin Schneider (Hrsg.): Norm und Zeremoniell: Das „Etiquette-Normale“ für den Wiener Hof von circa 1812. Edition und Kommentar. Böhlau Verlag, Wien, 2019.

Werner Telesko: Kunstgeschichte und Repräsentation – Zur Terminologie und Forschungsgeschichte. In: Gruber Gernot (Hg.) – Mokre Monika (Hrsg.): [Repräsentation\(en\). Interdisziplinärer Annäherungen an einen umstrittenen Begriff](#). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2016.

Brigitte Vacha (Hrsg.): Die Habsburger: eine europäische Familiengeschichte. Verlag Styria Graz-Wien-Köln, 1992.

Estella Weiss Krejci: Restless corpses: 'secondary burial' in the Babenberg and Habsburg dynasties. In: [Antiquity vol. 75, Issue 290](#), December 2001, 769–780.

Cölestine Wolfsgruber: [Die Kapuzinergruft bei den Kapuzinern in Wien](#). Alfred Hölder, Wien, 1887.